
Đuro
NJAVRO

Valerija
BOTRIĆ

GOSPODARSTVO I POLITIKA U HRVATSKOJ

Politika i gospodarstvo djelatnosti su za opće dobro zajednice i obitelji. Kako se ni politički ni gospodarski problemi ne mogu u potpunosti razumjeti bez uvida u povijesni kontekst, u nastavku ćemo se osvrnuti na neke gospodarske probleme koji su prisutni u hrvatskom gospodarstvu već duži niz godina.

Glavne značajke i problemi hrvatskog gospodarstva tijekom osamdesetih godina bili su stagnacija društvenog proizvoda, pad produktivnosti, porast nezaposlenosti, inflacija te visoko inozemno zaduženje.

Uz proces osamostaljenja Republika Hrvatska je početkom devedesetih, kao i ostale tranzicijske zemlje, nastojala uvesti što više tržišnih elemenata u svoj gospodarski sustav. Stoga je prilagođavan pravni okvir, započeta privatizacija državnih poduzeća i dan poticaj razvoju privatnog poduzetništva. U usporedbi s ostalim tranzicijskim zemljama, Republika Hrvatska bila je u relativno povoljnijem položaju jer su određeni tržišni elementi već ranije bili implementirani u gospodarski sustav. Međutim, otežavajuća okolnost za Republiku Hrvatsku na početku tranzicijskog razdoblja bio je početak rata,¹ čime je uz fizičko uništenje dijela proizvodnih kapaciteta došlo do gubitka tržišta zemalja istočne Europe, na kojem su

hrvatski proizvođači mogli plasirati svoje proizvode.

Uz sve probleme tranzicije, Hrvatska je vodila i obrambeni rat, morala je stvoriti vojsku, zbrinuti stotine tisuća prognanika i izbjeglica iz Bosne i Hercegovine, obnoviti porušene kuće, te brinuti o invalidima i drugim ratnim stradalnicima.

Svih tih godina hrvatsko društvo bilo je zaočupljeno problemom gospodarske promjene ali i stvaranjem nove socijalne kohezije i primjerene joj etike, kako u gospodarstvu, tako i u politici.

SOCIJALNI I GOSPODARSKI RAZVOJ REPUBLIKE HRVATSKE U 21. STOLJEĆU

Problem socijalno-gospodarskog razvoja Hrvatske u 21. stoljeću najdublje je povezan s pitanjem kulturnog i nacionalnog identiteta u okruženju globalizacije. Stvarajući svoju državu, Hrvati su se istodobno morali osloboditi jednog modela društveno-gospodarskog razvoja.

S prestankom ratnih ugrožavanja, u uvjetima djelovanja globalizacijskih trendova i europskih integracijskih strujanja, Hrvatska mora jasno definirati svoj socijalno-gospodarski razvoj, odnosno daljnju strategiju globalizacije, ali i razvoja hrvatskog kulturnog i gospodarskog identiteta. U tom se smislu mogu odrediti temeljni ciljevi koje je potrebno ostvariti.

Strateški razvojni ciljevi

- Ostvarivanje visokog stupnja blagostanja svih građana Hrvatske

Ovaj cilj znači visoku stopu održivog rasta utemeljenog na rastu izvoza, povećanje zaposlenosti, socijalne sigurnosti i životnog standarda

građana, promjena gospodarske strukture u skladu s izvoznom orijentacijom, dostizanje zadovoljavajuće razine obrazovnog, znanstvenog, kulturnog i zdravstvenog standarda stanovništva i sl.

- Ostvarivanje pravedne socijalne države i novog hrvatskog društva

Pod ovim se podrazumijeva daljnja afirmacija života pojedinaca i obitelji kao temeljne društvene vrijednosti, proširenje ovlasti lokalnih uprava i samouprava, povećanje transparentnosti i nadzora rada svih razina državne vlasti, profesionalizacija i čvršće horizontalno povezivanje svih razina državne vlasti.

- Očuvanje mira i nacionalne sigurnosti

Ovaj cilj obuhvaća njegovanje dobrih odnosa s drugim državama, posebno sa susjedima, doprinos promicanju regionalnog mira i stabilnosti, ostvarivanje članstva u vojno-političkim euro-atlantskim integracijama, aktivno sudjelovanje u procesima za razoružanje i kontrolu naoružanja te izgradnju modernoga i djelotvornog obrambenog sustava.

- Uključivanje u globalne i regionalne integracije i organizacije

Navedeni ciljevi obuhvaćaju uključivanje u globalne multilateralne organizacije, postupno integriranje u Europsku uniju, uključivanje u subregionalne integracije i organizacije te jačanje bilateralne suradnje.

GOSPODARSKI POTENCIJALI REPUBLIKE HRVATSKE ZA BUDUĆI RAZVOJ U OKRUŽENJU GLOBALIZACIJE

Gospodarske potencijale čine:

a) ljudski resursi

- visoka razina temeljne obrazovanosti
- visoka mobilnost ljudskih resursa
- tradicionalne veze s razvijenim zemljama
- visoka motivacija za izgradnju demokratskog i društvenog blagostanja

b) prirodni resursi

- more i vodotokovi
- prirodne ljepote
- zemljište
- šumsko i drveno bogatstvo
- relativno očuvan okoliš i obilje pitke vode
- geopolitički položaj Republike Hrvatske
- jadranska i srednjoeuropska usmjerenost

Prema podacima Svjetske banke o bruto nacionalnom proizvodu (BNP) po stanovniku, *Republika Hrvatska je visoko razvijena tranzicijska zemlja*, što joj otvara mogućnosti brzog dosezanja zadovoljavajuće razine za prirodno uključenje u zapadnoeuropske integracije.

Hrvatski se BNP po stanovniku u 1997. godini nalazio na 21,6 posto prosjeka zemalja OECD-a, odnosno 19,3 posto prosjeka Europske unije.

Perspektive

Ti su ciljevi ostvarivi ako Republika Hrvatska oblikuje nove 'zaštitne znakove' svoje razvojne gospodarske politike. Niska inflacija, razmjerno stabilan tečaj, težnja ravnoteži državnog proračuna i ravnopravan odnos prema svim granama gospodarske aktivnosti znakovi su dobre gospodarske politike.

Međunarodno okruženje

Otvorenost prema svjetskom tržištu te uključivanje u procese globalizacije, regionalizacije i liberalizacije trgovine pridonose stabilnom gospodarskom rastu i razvoju malih zemalja, ali nose i brojne izazove.

Strateški ciljevi koji se sukladno tome postavljaju u smislu promaknuća gospodarskih odnosa Hrvatske s inozemstvom jesu sljedeći:

1. uključivanje u globalne multilateralne organizacije,
2. postupno integriranje u Europsku uniju,
3. uključivanje u subregionalne integracije i organizacije,
4. jačanje bilateralne suradnje.

Postupno integriranje u Europsku uniju strateški je prioritet Hrvatske. Jačanje integrativnih spona s Unijom trebalo bi omogućiti ostvarenje dugoročnog stabilnog gospodarskog razvitka temeljenog na izvozu, jači dotok kapitala i privlačenje izravnih stranih ulaganja, uključivanje u međunarodne trgovinske tokove i unutarnje tržište Unije, uključivanje u zone slobodne trgovine koje EU uspostavlja s ostalim zemljama (Europski gospodarski prostor, CEFTA, ostale zemlje), povećanje konkurentnosti na stranim tržištima postupnim ukidanjem carina, bolji pristup međunarodnim tehnološkim tokovima te dugoročno jačanje nacionalne sigurnosti.

Integriranje u EU Hrvatskoj donosi gospodarske koristi i troškove;² procjenjuje se da bi statički, kratkoročni učinci integriranja uslijed međusobnog ukidanja carina doveli do bržeg rasta uvoza iz EU u odnosu na rast izvoza i u početnom kratkoročnom razdoblju izazvali trgovinski deficit. I u tom bi se razdoblju, međutim, očito-

vali brojni pozitivni učinci uvoza repromaterijala i kapitalne opreme, tj. kapitalne obnove moderne proizvodnje.

Pakt o stabilnosti uklapa se u nastojanje Europe da se zemlje jugoistočne Europe uključe u europske integracije, čemu on daje potporu i u čemu Hrvatska vidi mogućnost i priliku za dugoročnu suradnju, stabilnost i mir u regiji, ali i za vlastito brže uključivanje u EU, uz očuvanje nacionalnog i državnog identiteta.

NOVA ULOGA DRŽAVE

Ostvarivanje strateških ciljeva gospodarskog razvoja zahtijeva oblikovanje nove i drukčije uloge države u gospodarstvu. Novu ulogu države potrebno je oblikovati na način kojim će se osigurati djelotvorna potpora razvoju tržišnog gospodarstva, poticanju gospodarskog rasta te stvaranju socijalno pravednog društva.

O nastojanju hrvatske vlasti u stvaranju socijalno pravedne države i osiguravanju minimalnih egzistencijalnih uvjeta svjedoči i kontinuirani rast stavke tekućih transfera iz proračuna onim kategorijama kojima je takva pomoć najpotrebnija.³

Tablica 1.
Konsolidirani prihodi i rashodi

(milijuni HRK)	1994	1995	1996	1997	1998	1999*
Ukupni prihodi i dotacije	40194.3	47440	54385	60199	72264	75852
Ukupni prihodi	40194	47430	54371	60181	72242	75824
Tekući prihodi	39833	46451	52778	58986	68976	68599
Porezni prihodi	37767	43677	47962	53282	62764	62248
Porez na dohodak	5317	5732	6916	6714	7965	7407
Porez na dobit	887	1401	1772	2504	3331	3181
Doprinosi za socijalno osiguranje	11525	13920	15534	17725	18144	19051
Porezi na proizvode	13107	12802	13504	15133	22200	20646
Trošarine	2689	4960	5391	5405	5768	6389
Porezi na međunarodnu razmjenu i transakcije	3487	3922	3942	4640	4128	4252

(milijuni HRK)	1994	1995	1996	1997	1998	1999*
Ostalo	755	940	903	1161	1228	1321
Neporezni prihodi	2066	2774	4816	5704	6212	6351
Kapitalni prihodi	361	979	1593	1195	3266	7225
Dotacije	0.3	10	14	18	22	28
Ukupni rashodi i posudbe umanjene za otplate	38598	48139	54783	61697	71472	78597
Ukupni rashodi	38274	47881	54296	61058	70250	77243
Tekući rashodi	35607	43408	46940	53608	60865	64385
Plaće i nadnice (bruto)	9064	11739	12051	13577	16297	18253
Ostale kupovine dobara i usluga	13606	15630	15109	15089	17140	15255
Kamate	1138	1423	1243	1839	2100	2363
Subvencije	2065	2043	2345	2647	3645	3362
Tekući transferi	9734	12573	16192	20456	21683	25153
Kapitalni rashodi	2667	4473	7356	7450	9385	12858
Kapitalni transferi	269	1933	3281	3257	3784	5444
Investicije ukupno	2398	2540	4075	4193	5601	7414
Posudbe umanjene za otplate	324	258	487	639	1222	1354
Tekući deficit-suficit	4226	3043	5838	5378	8110	4214
Ukupni deficit-suficit	1596.3	-699	-398	-1498	791	-2745

Izvor: Ministarstvo financija

*procjena

Radi brige za socijalno ugrožene slojeve, preraspodjela dohotka će u nadolazećem razdoblju biti važan zadatak države. Pritom porezni sustav mora biti pravedan, ali s druge strane, potrebno je održati načelo efikasnosti poreznog sustava. Pored preraspodjele treba koristiti i ostale instrumente, kao što je podređivanje ekonomske politike ciljevima rasta i razvoja gospodarstva, što će potaknuti zapošljavanje i na taj način smanjiti broj socijalno ugroženih građana.

Državni sektor, tj. država usmjerena gospodarskom rastu i tržišnom gospodarstvu mora biti djelotvornija nego sada. Temeljno načelo funkcioniranja države i njezina odnosa prema gospodarstvu treba biti ovo: država ne smije preuzimati

poslove koje tržište obavlja učinkovitije, već treba intervenirati u ispravljanju tržišnih neuspjeha. U tom smislu država treba, u što većoj mjeri, napuštati poduzetničku funkciju te svojim mjerama stvarati okružje pogodno za razvitak privatnog sektora spremnog za inovacije i preuzimanje komercijalnih rizika.

Nesmetano i djelotvorno funkcioniranje tržišnih mehanizama moguće je jedino u okruženju pravnog sustava koji jamči financijsku disciplinu, zaštitu vjerovnika i vlasničkih prava, poštivanje ugovora i brz izlazak neučinkovitih poduzeća s tržišta. Nužno je stoga daljnje učvršćivanje neovisnosti sudske vlasti, ali i kontinuirano promaknuće kvalitete i stručne osposobljenosti sudaca.

Država se također mora jasno odrediti prema gubitašima, prestati sa saniranjem poduzeća opustom poreza i doprinosa ili neučinkovitim subvencioniranjem njihove proizvodnje čiji je rezultat uglavnom bio daljnje prenošenje problema na povezane gospodarske subjekte.

Radi povećanja učinkovitosti investicijskih projekata i minimiziranja investicijskih neuspjeha, država mora smanjiti svoju investicijsku ulogu i zadržati se jedino u području investiranja u gospodarsku infrastrukturu, ali i tu aktivnost mora uskladiti s mogućnostima financiranja.

U nadolazećem razdoblju posebnu pozornost valja posvetiti visokom obrazovanju kako bi se postigla veća fleksibilnost radne snage na tržištu rada. Potrebno je jačati stručne studije koji će biti strogo specijalizirani te prilagođeni zahtjevima novih tehnologija, razvoju i poticanju poduzetništva. U tom je smislu potrebno načiniti jasnu razliku između specijalističkih studija, koji moraju slijediti potrebe gospodarstva, i znan-

stvenih studija, usmjerenih na stjecanje akademskih zvanja.

Strateška vizija nove uloge države nepotpuna je bez vizije regionalnog razvoja i međuodnosa regionalnog razvoja i sveukupne uloge države. Različitost regija treba promatrati kao prednost, a ne kao prijetnju, i iskoristiti je na kreativan način kao čimbenik bržeg i kvalitetnijeg razvoja pojedinih regija.

Pri tome se, naravno, ne može poticati autonoman razvitak regija koji ne bi vodio računa o položaju i interesima drugih regija. Regionalna politika ne smije biti samo politika za manje razvijena područja i županije. Regionalnom politikom potrebno je zaustaviti depopulaciju pojedinih područja, smanjiti pritisak novog doseljavanja stanovništva u velike gradove, razvijati prepoznatljivost hrvatskih županija (što je naročito važno u vezi s razvojem turizma) te privlačiti izravna strana ulaganja, kako bi se otvaranjem novih radnih mjesta smanjile negativne posljedice migracije.

FISKALNA POLITIKA

Fiskalna politika u službi ostvarivanja strateških ciljeva mora osigurati:

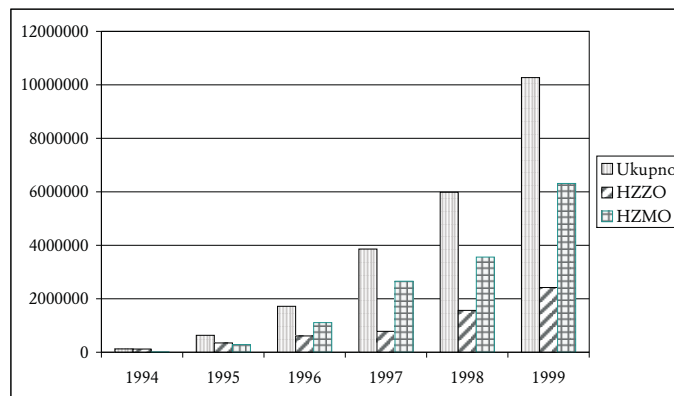
- smanjivanje poreznog opterećenja,
- smanjivanje javnih rashoda,
- uravnotežen proračun ili deficit koji ne prelazi visinu tranzicijskog troška mirovinske reforme,
- visoku razinu tekuće štednje,
- održivu zaduženost javnog sektora.

Za ostvarenje ovih ciljeva bitno je da štednja, racionalnost i učinkovitost budu osnovni princi-

pi uporabe javnih resursa, te da se otpočne s provođenjem reformi sustava financiranja mirovinskog i zdravstvenog sustava.

Slika 1. prikazuje kako izdaci proračuna za financiranje mirovinskog i zdravstvenog osiguranja iz godine u godinu rastu.

Slika 1.
Transferi državnog proračuna
izvanproračunskim fondovima

Izvor: Ministarstvo financija

Tijekom proteklih pet godina oblikovan je u Hrvatskoj moderan i transparentan porezni sustav, utemeljen na oporezivanju potrošnje. U razdoblju do 2005. godine porezni sustav ne treba mijenjati u njegovim temeljnim odrednicama, ali je poreznu politiku potrebno voditi u pravcu snižavanja poreznog opterećenja i povećanja pravednosti postojećeg sustava naglašenijim korištenjem instrumenata osobnog odbitka i koeficijenata odbitaka za uzdržavane članove obitelji.

Kao i do sada, i ubuduće treba izbjegavati korištenje poreznih instrumenata za vođenje selektivne industrijske politike. Osnovna odrednica porezne politike mora biti stvaranje jednakih poreznih uvjeta za sve gospodarske subjekte. S tim ciljem opravdane su porezne olakšice za određene vidove štednje, poput poreznog oslobađanja dohotka namijenjenog štednji, pripomoći u razvoju

stambenih štedionica, kao i porezne olakšice kod reinvestiranja dobiti.

Postupnim smanjivanjem doprinosa socijalnog osiguranja djelovat će se na smanjivanje jediničnoga troška rada, pridonijet će se bržem zapošljavanju i povećanju konkurentnosti hrvatskog gospodarstva.

No kako je zahtjev za snižavanje stopa doprinosa socijalnog osiguranja u izravnom sukobu s velikim i rastućim potrebama financiranja sustava mirovinskog i zdravstvenog osiguranja, preduvjet održivog snižavanja stopa doprinosa socijalnoga osiguranja sveobuhvatna je reforma mirovinskog i zdravstvenog osiguranja, koja mora biti praćena smanjivanjem ostalih vrsta javnih izdataka.

Osobine postojećeg sustava oporezivanja dobiti već su usklađene s ciljem privlačenja izravnih stranih investicija, jer kroz mehanizam zaštite kamate podvrgava se oporezivanju samo onaj dio dobiti koji prelazi standardno ukamaćivanje vlastitog kapitala. Ipak, dodatan poticaj privlačenju stranih izravnih ulaganja može se dati i sklapanjem ugovora o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja na način koji će poticajno djelovati na privlačenje stranih kompanija u Hrvatsku, te jasno utvrđenim poreznim povlasticama.

Promjena strukture javnih rashoda zahtijeva daljnje smanjivanje državne potrošnje (mjerene izdacima za dobra i usluge) i promjene njezine strukture u korist izdataka za znanost i školstvo. Smanjivanje izdataka za vojne i policijske svrhe mora se, također, nastaviti i u slijedećih nekoliko godina. Racionalizacija broja zaposlenih u državnoj upravi te uklanjanje postojeće neravnoteže u strukturi izdataka za plaće, kojom danas dominiraju plaće vojske i policije, omogućit će zaustav-

ljanje eksplozivnog rasta ukupne mase plaća i otvoriti proces stvaranja motivirane i djelotvorne javne administracije.

Sužavanje investicijske uloge države na području infrastrukturnih investicija usporedno s dovršenjem obnove te postupno smanjivanje kapitalnih izdataka, trebalo bi u slijedećim godinama biti značajan izvor smanjivanja ukupne veličine javnog sektora.

Uspostavljanje pravedne i socijalne države mora naći svoj odraz i na rashodnoj strani proračuna – u kretanju transfera. Buduće kretanje transfera treba osigurati povećanje standarda umirovljenika i primjeren stupanj zaštite socijalno ugroženih kategorija koji će biti u skladu s gospodarskim mogućnostima zemlje i brzinom gospodarskog rasta. Pažljiva kontrola budućeg rasta transfera neophodan je preduvjet smanjivanja javnog sektora, ali i održavanje fiskalne te ukupne makroekonomske stabilnosti.

SOCIJALNA DRŽAVA

Republika Hrvatska je prema Ustavu *socijalna država*. Stoga jedan od glavnih zadataka njezine unutarnje politike mora biti rješavanje socijalne problematike. No pravedne socijalne države nema bez razvijenog gospodarstva, jasne strategije gospodarskog razvitka i osmišljene socijalne politike. Osim toga, opredjeljenje za socijalno tržišno gospodarstvo podrazumijeva i složene procese pretvorbe i privatizacije, koji, ukoliko nisu dobro promišljeni, dovode do neprihvatljivih socijalnih razlika.

Dok razvijene zapadnoeuropske zemlje imaju jake institucionalne mehanizme artikuliranja socijalnih interesa, koji obuhvaćaju interese rada,

kapitala i vlade, mi moramo još uvijek puno raditi na razvijanju mehanizama socijalnog partnerstva, koje je jedina ispravna metoda mirne artikulacije interesa i rješavanja društvenih konflikata. Iskustva drugih razvijenih zemalja mogu nam pomoći u stvaranju socijalnog suglasja, s tim da Hrvatska kao zemlja u tranziciji, mora biti jako oprezna u njihovoj primjeni, s obzirom na sve specifičnosti njezina razvoja.

Poseban izazov za socijalnu državu predstavlja razvoj globalnog svjetskog gospodarstva, unutar kojeg u konkurenciju na svjetskom tržištu ulaze svi proizvodni čimbenici iz različitih zemalja, kultura i razina razvijenosti. Kako proces globalizacije staviti u funkciju jačanja socijalne države i učiniti kompatibilnim nacionalnim interesima? Prihvatljiv odgovor je: rastom učinkovitosti svih struktura socijalne države, te u propitivanju opravdanosti naslijeđenog sustava socijalnih prava i kriterija raspodjele. Nova rješenja moraju biti prihvatljiva za sve socijalne skupine poradi postizanja svojevrsnog socijalnog optimuma. Pri tom je cilj očuvati socijalni mir, stabilnost društva i temeljne ustavne vrednote. Očuvanje socijalnog mira ipak ne smije ići nauštrb promjena nužnih za rast globalne konkurentnosti hrvatskog gospodarstva, koje je jedino jamstvo da socijalna politika neće biti neodržive naravi. Trošak promjene i reforme socijalne države potrebno je također ravnomjerno rasporediti.

Jedan od temeljnih problema gospodarskog rasta u Hrvatskoj je nizak stupanj nacionalne štednje od približno 16 posto BDP-a. Kako bismo ostvarili željenu stopu razvitka, nužno je tu stopu podignuti na približno 25 posto. Stoga se postavlja pitanje pronalaženja izvora te dodatne štednje.

Tablica 2.
Bruto domaći proizvod Republike Hrvatske

	1994	1995	1996	1997	1998*
Osobna potrošnja kućanstava	46,574,917	62,882,204	65,366,838	77,028,077	82,539,956
Potrošnja države	25,737,829	28,916,516	29,153,903	31,972,817	36,262,826
Bruto investicije	15,191,341	17,313,462	23,688,618	34,857,570	32,047,192
Bruto investicije u osnovna sredstva	12,209,891	15,397,952	22,089,403	29,952,191	32,856,685
Promjena zaliha	2,981,450	1,915,510	1,599,215	4,905,379	-809,493
Izvoz robe i usluga	40,086,299	37,951,200	43,401,700	50,280,616	55,399,536
manje: Uvoz robe i usluga	40,149,221	48,681,400	53,630,500	70,328,345	67,857,775
BRUTO DOMAĆI PROIZVOD	87,441,165	98,381,982	107,980,559	123,810,735	138,391,735
BDP po rashodnoj metodi					1994=100
tekuće cijene					
	1994	1995	1996	1997	1998
Osobna potrošnja kućanstava	100.0	135.0	140.3	165.4	177.2
Potrošnja države	100.0	112.4	113.3	124.2	140.9
Bruto investicije	100.0	114.0	155.9	229.5	211.0
Bruto investicije u osnovna sredstva	100.0	126.1	180.9	245.3	269.1
Izvoz robe i usluga	100.0	94.7	108.3	125.4	138.2
manje: Uvoz robe i usluga	100.0	121.3	133.6	175.2	169.0
BRUTO DOMAĆI PROIZVOD	100.0	112.5	123.5	141.6	158.3
Udio nacionalne štednje u BDP-u	23.6	9.6	16.1	16.7	16.0

Izvor: DZS RH

* preliminarni podatak

Dok smo u posljednjih nekoliko godina koristili inozemne izvore štednje, a zbog mogućih negativnih posljedica dugoročnog oslanjanja na takvu politiku, potrebno je pronaći načine povećanja domaće štednje i pritom sačuvati ideju socijalne pravde.

Zato je od velike važnosti reforma mirovinskog sustava s primjenom drugog i trećeg stupa, obvezna i dobrovoljna štednja za mirovinu, raz-

voj sustava stambene štednje te širenje kulture životnih osiguranja i dopunskih zdravstvenih osiguranja.

Područje socijalne politike nije jedinstveno jer su socijalne potrebe intervencije raznovrsne i često nepovezane. Kao posebne mjere socijalne politike možemo izdvojiti tri osnovne skupine:

1. mjere usmjerene na područje rada,
2. mjere usmjerene na posebno socijalno ugrožene skupine stanovništva,
3. mjere usmjerene na podizanje kvalitete života.

U prvu skupinu pripadaju mjere radnog zakonodavstva, zaštite na radu, reguliranja tržišta rada, osiguranja za slučaj nezaposlenosti, radno vrijeme i pravo na odmor, minimum plaće ili zarade, pravo na sudjelovanje u upravljanju poduzećem, mirovinsko osiguranje i sl.

U drugu skupinu ulaze mjere brige o bolesnim i invalidnim osobama, pomoć i zbrinjavanje starih osoba, pomoć obiteljima, stradalima od prirodnih nepogoda, stradalnicima rata, skrb o djeci i mladeži, siročadi, beskućnicima i sl.

U treću posebnu skupinu pripadaju mjere stambene politike, obrazovne politike, politike zaštite okoliša, politike suzbijanja kriminala i sl. Posljednja skupina nema samo socijalni karakter, nego ulazi i u područja drugih posebnih politika, ali nema sumnje da im je socijalni element vrlo naglašen.

Socijalni položaj umirovljenika u Hrvatskoj

Pitanje mirovinskog sustava postalo je jedno od ključnih pitanja socijalno-političkih procesa i dvojbi, tako te je reforma sustava jedinstveno rješenje za sadašnje i buduće generacije umirovljeni-

ka. Krajnji cilj sveobuhvatne reforme usmjeren je ponajprije prema onima koji tek počinju svoj radni vijek.

U zemljama poput Hrvatske, u kojima položaj umirovljenika ovisi o javnom mirovinskom sustavu, svaka, pa i neznatna promjena mirovinskog sustava, pogađa velik broj stanovnika zemlje i izravno je povezana s različitim strategijama gospodarskog razvoja.

Prema nekim istraživanjima 1998. godine, tipični hrvatski umirovljenik je žena (65 posto), u šezdesetim godinama života, u mirovini je kraće od 10 godina, radila je između 21 i 35 godina, u braku je, živi u tročlanom kućanstvu, umjereno je religiozna, politički nezainteresirana, ali redovito glasuje. Trećina umirovljeničkih kućanstava ima prihode od 1.000 do 2.200 kuna, a petina manje od 1.000 kuna.

Ako se analiziraju podaci o korisnicima radničkih mirovina, pokazuje se da je njihov glavni problem u relativno niskim primanjima, a prednost u odnosu prema ostalim dobnim skupinama vlasništvo nad nekretninama, koje uveliko smanjuje osnovne troškove života. Naime, većina umirovljenika (64,5 posto) vlasnici su stana ili kuće, 23,6 posto vlasnici su stana u otkupu, a 8,2 posto su nositelji stanarskog prava. Osim toga, 35 posto umirovljenika Radničkog fonda posjeduje i druge nekretnine (vikendice, zemlju, šume).

Potreba za reformom mirovinskog sustava

Prelaskom na tržišno gospodarstvo, mnoge zemlje srednje i istočne Europe suočile su se s potrebom reforme cjelokupnog gospodarskog sustava, a unutar toga i s potrebom reforme mirovinskih sustava. S tim se suočila i Republika Hrvatska.

Glavni su problemi reforme Mirovinskog fonda Republike Hrvatske financiranje inicijalnih tranzicijskih troškova i izbor novog oblika mirovinskog sustava. Mirovinski sustavi koji se temelje na međugeneracijskoj solidarnosti, u krizi su u gotovo čitavom svijetu.

Glavni ciljevi budućeg mirovinskog sustava jesu:

- smanjenje stope rasta broja umirovljenika,
- smanjenje stope doprinosa za mirovinsko osiguranje.

Mirovinski sustav u prvom stupu

U prvom stupu nastavio bi se koristiti sustav međugeneracijske solidarnosti. Na taj način zaposleni bi osiguravali novac za mirovine. Drugim riječima, novac koji je uplaćen kao doprinos za mirovinsko osiguranje, odmah bi se isplaćivao umirovljenicima.

Mirovinski sustav u drugom i trećem stupu

Mirovinski sustav u drugom i trećem stupu temelji se na individualnoj kapitaliziranoj štednji. Drugi je stup obvezan, a treći je dragovoljan.

U drugom stupu svi bi zaposleni mlađi od 40 godina dio doprinosa trebali uplaćivati na račune individualne kapitalizirane štednje, dok bi drugi dio išao za tekuće mirovine. Svi zaposleni koji su stariji od te granične dobi, nastavili bi uplaćivati po načelu međugeneracijske solidarnosti. Na taj način znatnije bi se smanjilo opterećenje za državni proračun nego kad bi svi zaposleni dio doprinosa uplaćivali na individualne račune.

U trećem stupu zaposleni bi mogli birati koji će iznos uplaćivati i u koji mirovinski fond. Na taj način dopustio bi se ulazak privatnog kapitala u mirovinski sustav.

Reforma mirovinskog sustava u drugom i trećem stupu prvenstveno će imati učinke koji će se u kratkom roku odraziti na tržište kapitala. Za osiguravanje odgovarajućih investicija i gospodarskog rasta mora postojati djelotvorno tržište kapitala – djelotvorno u smislu učinkovitog alociranja štednje u profitabilne investicije. Hrvatsko je tržište kapitala tržište u nastajanju. Tržišta u nastajanju uvelike se razlikuju od razvijenih tržišta kapitala koja postoje već dugi niz godina u razvijenim industrijskim zemljama. Osnovne karakteristike takvog tržišta jesu:

- vrlo mala kapitalizacija u odnosu na BDP,
- vrlo mali broj dionica koje kotiraju na burzi,
- niski koeficijent obrtaja,
- nedostatak transparentnosti, likvidnosti i sl.

Za daljnji razvoj tržišta kapitala potrebno je osigurati zakonski i institucionalni okvir koji će potaknuti transfer domaće štednje na tržište kapitala. Ključni inicijator toga razvoja bit će mirovinska reforma u drugom i trećem stupu.

Socijalno partnerstvo kao model socijalnog mira

Svim društvima, posebice tranzicijskima, važna je artikulacija interesa među socijalnim partnerima. U zapadnim društvima socijalno partnerstvo je mehanizam artikulacije važnog interesnog trokuta (poslodavci-posloprimci-vlada) koji omogućuje zakon stabilnosti i zavidnu razinu socijalnog mira.

Značenje socijalnog partnerstva za zemlje u tranziciji, kao što je primjerice Hrvatska, jest u uspostavljanju prave mjere ili konstrukcije komunikacijskog i diplomatskog mehanizma u artikulaciji suprotstavljenih interesa. Za tranzicijska društva koja prelaze na tržišni model gospodarstva, s ožiljcima starog socijalističkog sustava,

primjenom različitih modela pretvorbe i privatizacije te socijalnim posljedicama tih modela i nejednakim položajem društvenih slojeva, s nedovoljno izgrađenim institucionalnim mehanizmima artikulacije interesa socijalnih partnera, mehanizam socijalnog partnerstva značajno je sredstvo uspostavljanja društvene stabilnosti i mira.

MLADI I NEZAPOSLENOST

Tranzicijske promjene u hrvatskom gospodarstvu, dodatno naglašene naslijedenom recesijom i ratnim zbivanjima, najviše su se očitovale upravo na tržištu rada. Visoka nezaposlenost, viškovi zaposlenih u poduzećima, nedostatno otvaranje novih radnih mjesta i značajna zaposlenost u sivoj ekonomiji – problemi su s kojima se Hrvatska suočila na početku razdoblja tranzicije i prilagodbe globalnom tržištu.

Nezaposlenost, međutim, nije samo problem tranzicijskih zemalja. Prema izvješću Međunarodne organizacije rada (ILO) približno jedna milijarda radnika, odnosno trećina svjetske radne snage, nezaposlena je ili podzaposlena.

Nezaposlenost mladih osoba u Hrvatskoj do 90-ih godina bila je također vrlo izražena, te su osamdesetih godina od 62 posto do 67 posto nezaposlene populacije činile osobe do 25 godina. Prema jednoj anketi iz 1998. godine, mladi u razdoblju od 19 do 24 godine činili su 24 posto nezaposlenih.

Osim mladih, među najugroženijim je skupinama nezaposlenih i starija generacija koja zbog dobi, kvalifikacijske strukture i teškoća kod prilagodavanja ima nisku zapošljivost te njezin udio u ukupnom broju nezaposlenih raste.

Nacionalna politika zapošljavanja, koju je 1998. prihvatio Hrvatski državni sabor, do sada nije uspjela riješiti problem nezaposlenosti jer je postalo jasno da se to ne može u kratkom roku postići isključivo aktivnim mjerama na tržištu rada.

Najvažniji poticaj za zdravo novo zapošljavanje jest gospodarski razvoj. Potrebno je stvoriti preduvjete, tržišno gospodarsko okruženje koje će poticati rast i razvoj. Nova radna mjesta mogu se stvarati poticanjem rasta i razvoja gospodarstva, i to poglavito u privatnom sektoru s posebnim naglaskom na mala i srednja poduzeća. Nužno je i što brže provođenje privatizacije velikih javnih poduzeća u državnom vlasništvu, reforma mirovinskog sustava, smanjenje udjela proračunske potrošnje i fondova u BDP-u na oko 45 posto BDP-a u srednjem roku, povećanje konkurencije, otvaranje prema svijetu i sl.

Sve to zahtijeva i od gospodarskog razvitka da bude u funkciji politike zapošljavanja, stvarajući institucionalne preduvjete za razvoj poduzetništva, radne etike te povećanje prostorne i profesionalne pokretljivosti radno aktivnog stanovništva. Pri tom treba imati na umu kako je jedan od temeljnih zahtjeva današnje ekonomije fleksibilna radna snaga sposobna za brzu prekvalifikaciju. U doba globalizacije i tehnološkog progresa prosječan radnik u prosjeku će imati tri karijere tijekom svog radnog vijeka.

Vještine i znanja postali su tako temeljne pretpostavke za zapošljavanje pojedinaca i konkurentnost zemlje. Istraživanja su pokazala kako su stope prinosa na ulaganje u znanje dvostruko više od onih na ulaganja u postrojenja i opremu. Stoga i Hrvatska treba prilagoditi strukturu svoga gospodarstva novim uvjetima poslovanja radi postizanja i očuvanja konkurentnosti na svjetskom

tržištu. Suočena s globalizacijom i pritiskom konkurencije, i Hrvatska treba prvenstveno investirati u obrazovanje i obuku svoje radne snage (to su temelji južnoazijskog čuda).

ZAKLJUČAK

Na temelju izloženog valja zaključiti:

- hrvatsko gospodarstvo naslijedilo je iz prošlosti brojne probleme, koji se uglavnom ogledaju u neučinkovitoj gospodarskoj strukturi;
- visoke stope rasta moguće je ostvariti boljim korištenjem postojećih kapaciteta, njihovom modernizacijom i tehnološkom obnovom, kao i proširenjem proizvodnih kapaciteta;
- posebice sustavno valja ulagati u podizanje razine znanja i vještina mladih ljudi;
- ukupnom gospodarskom politikom potrebno je poticati izvoz, domaću štednju građana, posebno dugoročnu, te štednju poduzeća uključivo s poreznim poticajima;
- potrebno je poticati inozemna ulaganja, dajući stranim investitorima posebne porezne povlastice, posebno u izvoznim djelatnostima i novim tehnologijama;
- mjerama aktivne politike utjecati na fleksibilnost tržišta rada, poticati zapošljavanje;
- poticati poduzetništvo i održavati ravnotežu između osobne odgovornosti i snošenja rizika, te solidarnosti zajednice;
- politiku i gospodarstvo graditi kao etičnu djelatnost u služenju općem dobru;
- primjerenom kombinacijom djelatnosti politike i gospodarstva ustrajno graditi socijalni dijalog i socijalni mir kao ambijent za svaki drugi napredak zajednice i obitelji.

BILJEŠKE

¹ Selowsky i Martin (1997.) procjenjuju da su ratna zbivanja u tranzicijskim zemljama u razdoblju 1990.-1995. u prosjeku dovela do dodatnog pada *outputa* od oko 16% u godini trajanja sukoba.

² Vidjeti studiju *Očekivani utjecaj pridruženog članstva u Europskoj uniji na gospodarstvo Hrvatske: cost benefit analiza*.

³ Vidjeti tablicu 1. stavka tekući transferi.

LITERATURA

Baletić, Z. (glavni urednik) et al. (1999.), *Hrvatsko gospodarstvo u tranziciji*, Ekonomski institut Zagreb, Zagreb.

Creedy, J. (1998.), *Pensions and population ageing: an economic analysis*, Edward Elgar, Cheltenham.

Foreman-Peck, J. (ed.) (1998.), *Historical foundations of globalization*, An Elgar Reference Collection, Cheltenham.

Nikić, G. (ur.) (1998.), *Očekivani utjecaj pridruženog članstva u Europskoj uniji na gospodarstvo Hrvatske: cost benefit analiza*, EIZ i IMO.

Njavro, Đ. (1997.), *Hrvatska po mjeri čovjeka: tržišno gospodarstvo i socijalna država: govori i razgovori*, Pan liber, Osijek/Zagreb/Split.

Selowsky, M./Ricardo M. (1997.), *Policy Performance and Output Growth in the Transition Economies*, American Economic Review, Papers and Proceedings 87 (1997.), 2, 349-368.